

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA MERSİYEYE GENEL BİR BAKIŞ¹

Araş. Gör. Mehmet TAT

Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZ

Ölüm, insanlığın yaratılışından bu yana maruz kaldığı mutlak sonudur. Fakat bu son, hep acil ve vakitsiz olmuştur. Sevilen birinin ölümünü kabullenmek hiç de kolay değildir. Kaybedilen kişinin ardından onu anma ihtiyacı, her dönemde ve her toplumda var olmuş doğal bir ihtiyaçtır. Türk edebiyatında mersiyeleler de bu doğal ve samimi ihtiyaçtan meydana gelmişlerdir. Bu çalışmada, önce mersiye sonra Tanzimat edebiyatından günümüze kadar yazılmış meşhur mersiye örnekleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu örnekler vesilesiyle edebiyatımızda ölüm algısının değişimi belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Mersiye, Şiir, Yeni Türk Edebiyatı.

A GENERAL VIEW OF ELEGY IN MODERN TURKISH LITERATURE

ABSTRACT

Death is certain last which exposed of humanity the since creation. But this last is always in a hurry and premature. It is not easy to accept the death of a loved one. Needs of thinking the person who lost him then, in every society and every period has been a natural need. Lamentations are occurs from natural and intimate necessity in Turkish literature. In this study, providing information about the type of elegy since the Tanzimat literature ever written information about famous elegy examples are given. In our literature, with intermediation these examples are determined to change the perception of death.

Keywords: Death, Elegy, Poetry, Modern Turkish Literature.

GİRİŞ

Ölüm, yaşayan bütün canlılar için kaçınılmaz bir sonudur. İnsanoğlu bu sona her zaman hazırlıksız yakalanmış ve ayrılık hissi sebebiyle de ölüm karşısında hep üzüntü duymuştur. Ölen kişiden ayrı kalmak insana hep acı vermiştir. Tarih boyunca bu acı, çeşitli şekillerde ifade edilmiş ve birçok edebî

¹ Makalenin geliş tarihi: 08.09.2014

Makalenin kabul tarihi: 30.09.2014

eser oluşturulmuştur. Klasik Türk edebiyatı şiir geleneğinde ölenin ardından duyulan bu acı “mersiye”ler ile dile getirilmiştir.

Arapça “resâ” kökünden gelen mersiye, ölenin ardından onu iyilikleriyle yâd etmek anlamında kullanılır ve “Ölmüş bir kimse üzerine yazılmış manzume” olarak ifade edilir (Özön, 1971: 432). Mersiye, önce Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan Fars edebiyatına sonra da Türk edebiyatına geçmiştir. Mersiye geleneği Müslüman olmadan önce ve olduktan sonra Türklerin halk ve âşık edebiyatında “yuğ, ağıt, sagu, şivan” gibi adlarla devam etmiş, klasik edebiyatta ise müstakil bir tür hâlinde gelişmiştir. (İsen, 2004: 218).

Mersiye, ağıt ve sagular şekli farklılıklar barındırmakla birlikte içerik olarak aynı konunun işlendiği şiirlerdir. Hepsinde ölen kişinin iyilikleri anılır ve çeşitli meziyetleri yâd edilir. Lirik bir anlatımın hâkim olduğu mersiyeler genellikle terkîb-i bend nazım şekliyle yazılırlar. Ancak kaside ve tercî-i bend nazım şekilleriyle yazılmış mersiyeler de vardır. Klasik edebiyatımızda çokça örneklerine rastladığımız, ölüm tarihleri olan kıtalar da mersiye özelliği taşırlar. Dini-tasavvufi edebiyatta Ehl-i Beyt sevgisini dile getiren ve Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesini anlatan mersiyelerin sayısı da oldukça fazladır. Hatta bu yolda “Maktel” adıyla müstakil eserler bile yazılmıştır (Pala, 2008: 116).

Tarihte ilk mersiyenin Hz. Âdem tarafından söylenildiği belirtilmektedir. Bu konuda bilgi veren kaynaklardan birisi de Latîfî’nin tezkiresidir: “Ol zaman ki Kâbil, Hâbil’i katl itdi anı görüp Âdem-i Saffînün sîne-i sekînesinden sürûrî ve dîdeden nûrî ve cümle cesedinden sükûn u kararı gitdi. Zîrâ hem oğlı hem yârı idi. Helâk olup gitdi ve nice rûzgâr vâlih u zâr olup mersiye tarzında bu bir kaç beyti ibdâ’ u îrâd idüp okurdu.” (Canım, 1992: 7).

Türk edebiyatında her dönemde mersiyeler yazılmakla birlikte bunların bir kısmı öne çıkmıştır. *Divanü Lügati’t-Türk*’te yer alan Alp Er Tunga sagusu; Klasik Türk edebiyatında Bâkî’nin Kanunî, Şeyh Galib’in Esrar Dede, İbni Kemal’in Yavuz Sultan Selim, Cem Sultan’ın öldürülen oğlu Oğuzhan, Taşlıcalı Yahya’nın Şehzade Mustafa için yazdıkları mersiyeler ünlüdür.

Mersiyeler genellikle dünyanın geçici ve aldaticılığı, adaletsizlik ve hayata bakış açısı gibi felsefi konulara değinen birer bölümle başlayıp daha sonra ölen kimse için duyulan üzüntü ile ölenin yiğitlik, cömertlik ve iyiliklerinin ifade edilmesiyle son bulur. (Akkuş 2007: 153). Ölüme bakış açısı değiştikçe ölümün mersiyelerde ifadesinde de farklılıklar görülür. Klasik edebiyatta ölüm bir mekân değiştirme ve bu dünyanın geçici bir konaklama yeri olduğu düşünülerek ölüme karşı bir rıza gösterilirken Tanzimat’tan itibaren bu bakış açısı değişmeye başlamıştır. Batı edebiyatının tanınmaya başladığı bu dönemden itibaren ölüm temi metafizik bir derinlik kazanır. Tasavvuf edebiyatında ölümün çağrıştırdığı kavuşmanın ve ebedî kalmanın yerini ayrılık ve hiçlik alır. İnsanın ebediyen var olma fikrinin karşısına, ölümlü yok olacağı endişesi ve hayatın bir hiç olduğu düşüncesi hâkim olur. Böylece ölüm fikri,

Batı etkisindeki yeni dönem Türk şiirinde, korku ve ümitsizliğe bağlı olarak büyük bir ürperti ve buhranın doğmasına sebep olur. (Aydemir, 2013: 236).

Yeni Türk Edebiyatı'nda Mersiye

Ölüm karşısında tavrın değişmesine rağmen Tanzimat'tan günümüze kadar gelen süreç içinde de mersiye yazılmaya devam edilir. Bu mersiyeler kimi zaman şekil olarak klasik edebiyattaki yapısı dışında yazılsalar da içerik olarak aynıdırlar. Bu dönemde mersiyeler, genellikle vatan, hayatını kaybeden devlet büyükleri, akraba ve dostlar hakkındadırlar.

A. Vatan İçin Yazılan Mersiyeler

Vatan, insanoğlunun kendisini ait hissettiği, bağlı bulunduğu toprak parçasıdır. Bu toprak parçası insanoğlu için kutsal bir sevgilidir ve ondan ayrı kalmanın adı 'gurbet'tir. Tarihimiz boyunca birçok yazar çeşitli sebeplerden dolayı bu sevgililerinden uzak kalmışlar ve özlemlerini şiirleştirmişlerdir. Tarihimizde vatan, millet, hürriyet gibi konulardan bilinçli olarak ilk bahseden Namık Kemal'dir. O, "Hubbü'l-vatan mine'l-iman"² adlı makalesinden başlayarak vatan fikrini ve vatan sevgisini çeşitli yönlerden ele almıştır. Kemal, vatani, Osmanlılık idealinin yaşaması için çok önemli bir unsur olarak görür. Ona göre vatan, insanların sadece üzerinde yaşadığı alelade bir toprak parçası değildir; vatan üzerinde yaşayan insanlarla değer kazanır. Ecdadımızın kanlarını döküp canlarını feda etmek suretiyle bizlere miras bıraktığı vatan toprağı, üzerinde dil, düşünce, sevgi ve menfaat birliğinin olduğu bir milletin yaşadığı mukaddes bir varlıktır. (Parlatır, 2011: 232). Kemal, 19 Temmuz 1877'de Midilli'ye sürgün edilir. Bir taraftan da 93 Harbi'nin verdiği umutsuzluk içinde "Vatan Mersiyesi" ve "Vaveyla" şiirlerini yazar.

Kemal, düşman işgali ile karşı karşıya kalan vatan toprakları için kaygılarını otuz üç bentten oluşan "Vatan Mersiyesi"nde dile getirir. Her bendin sonunda, "*Vatanın bağına düşman dayadı hançerini, Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini.*" mısraları tekrarlanır. Tıpkı klasik mersiyelerde olduğu gibi şiirin sonunda şair, Hz. Peygamber'den yardım ister:

*Âh yaktık şu mübârek vatanın her yerini
Saçtık eflâke kadar dūdunu âteşlerini
Kapadı gözde olanlar çıkası gözlerini;
Vatanın bağına düşman dayadı hançerini
Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini.*

*Serilip hâk-i hakarete vatan can veriyor
"Yetişin son nefesimdir gelin imdâda." diyor
Sevgili vâlidemiz âkıbet elden gidiyor;
Vatanın bağına düşman dayadı hançerini*

²"Vatan sevgisi imandandır" *Hürriyet*, 29 Haziran 1868

Yoğmuş kurtaracak bahtı kara mâderini.

*Ümmetin cümlesi zâlimlere pâdâş mıdır?
Kan mıdır istenilen din yoluna baş mıdır?
Yâ Muhammed! O mübârek yüreğin taş mıdır?
Vatanın bağına düşman dayadı hançerini
Yoğmuş kurtaracak bahtı kara mâderini. (Parlatır, 1992: 124).*

“Vaveyla”da Namık Kemal, vatani bir sevgiliye benzetir ve bu sevgilinin işgalle karşı karşıya kalması karşısında adeta “çılgılık” atar. “Kâbe, Kerbelâ, Ashâb, Hz. Hüseyin” gibi dinî unsurlara da telmih yaparak Osmanlı topraklarının kurtuluşu için Yaratıcı’ya yalvarır:

*De ki Yâ Râb bu Hüseyin'indir
Şu mubârek Habîb-i zî-şânın
Şu kefensiz yatan şehidânın
Kimi Bedr-in kimi Hüneyin'indir
Tazelensin mi kanlı yâreleri?
Mey dökülsün mü kabr-i eshâba?
Yakıştır mı sanem bu mihrâba?
Haç mı konsun bedel şu mîzâba?
Dininin kalmasın mı bir eseri?
Âdem evlâdı bir takım cânî
Senden alsın mı sâr-ı şeytânî? (Parlatır, 1992: 114).*

Malta, edebiyatımızda genel itibariyle, bir sürgün mekânı olarak yer almaktadır. Abbas Halim Paşa, Sait Halim Paşa, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp, Hüseyin Cahit Yalçın, Aka Gündüz, gibi pek çok ünlü şahsiyet Malta'da sürgün hayatı yaşamıştır (Coşkun, 2007: 11). Bu şahsiyetlerden birisi de Süleyman Nazif'tir.

Servet-i Fünûn'da, diğerlerinin aksine sosyal muhtevalı eserler veren Süleyman Nazif, düşman güçleri İstanbul'u işgal ettiği dönemde gazetelerde cesurca yazılar yazar. Nazif'in bu halini Mehmet Âkif “Süleyman Nazif'e” şiirinde şöyle belirtir:

*Ey, tek karagün dostu, bu hicran-zede yurdun!
Sen milletin âlâmını dünyaya duyurdun,
En korkulu günlerde o müdhiş kaleminle...
Taktîs ederiz nâmını... Lakin beni dinle. (Ersoy, 2010: 453).*

Nazif, 1920 yılında Müttefikler Ordusu'nun İstanbul'u işgal etmesini kınayan “Kara Bir Gün” yazısını kaleme alır. Alâattin Gövsa'nın değerlendirmesine göre *Hadisat* gazetesinde siyah bir çerçeve içine alınarak

neşrolunan bu makale felaketler karşısında bir an için şaşırıp sinmiş görünen Türk İstanbul'un ilk isyan hamlesi olmuştur. (Gövsa, 1933: 12). Nazif, halkta millî bir uyanışa vesile olan bu tür yazıları yüzünden Fransız generali tarafından Malta'ya sürülür ve orada yirmi ay kalır. Hem vatanından ayrı kalmak hem de vatanın içinde bulunduğu hâl ona içli şiirler yazdırır. Bu süreçte yazdığı yazılarını *Malta Geceleri* adlı eserinde toplar. Nazif'in Malta'dayken yazdığı şiirlerden birisi de "Daussıla" adlı mersiye'dir. Şair, bu şiirde vatanına karşı özlemini dile getirerek mekâna karşı hislerini ortaya koymaktadır:

*Bu şeb de cûşiş-i yâdınla ağladım...
Gel ey kerîme-i târîh olan güzel yurdum*

*Garîbiyim bu yerin şevki yok, harâreti yok;
Doğan, batan güneşin günlerime nisbeti yok.*

*Olunca yâdıma hasret-fiken fezâ-yı vatan,
Semâ-yı şark sual eylerim bulutlardan.* (S. Nazif, 1924: 18).

Vatan sevgisini ve hasretini işleyen mersiye'lerden birisi de Osman Yüksel Serdengeçti tarafından kaleme alınan "İmparatorluğa Mersiye"dir. "Rumeli ve Balkanlara Dair" notunu taşıyan bu şiirde yüzyıllarca Osmanlı sınırları içinde kalmış olan toprakların içine düştüğü durum "*Biz neyledik o koskoca elleri?..*" mısraıyla dile getirilir. Balkan topraklarının Osmanlı sonrası öksüz ve oralarda yapılmış olan İslam eserlerinin boynu bükük kaldığı belirtilir:

*Kosovalar, Plevneler bizsizdir,
Yosun tutmuş camilerim ıssızdır,
Boynu bükük minareler öksüzdür,
Açmaz olmuş Kızanlığın gülleri,
Biz neyledik o koskoca elleri?..*

*Hâli görür, geleceği sezerdik,
Bir zamanlar ta Vistül'de gezerdik.
Haritayı biz kendimiz çizerdik,
Fetheyledik deryaları, çölleri,
Biz neyledik o koskoca elleri?..*

*Rodopların ak başları yaşlıdır,
Serdengeçti gönül, artık ushudur,
Rüzgârları bile matem seslidir,
Zafer, zafer der, eserdî yelleri,
Biz neyledik o koskoca elleri?..* (Serdengeçti, 2011: 294).

B. Devlet Büyükleri İçin Yazılan Mersiyeler

Türk edebiyatında devlet büyükleri için de birçok mersiye kaleme alınmıştır. Bunlardan en meşhurları Germiyan Beyi Süleyman Şah, Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Mustafa, Şehzade Beyazıt, Genç Osman adına yazılmış olanlardır (İsen, 2004: 219). Bu tarz mersiyeler Yeni Türk Edebiyatı'nda da yazılmaya devam edilmiştir. Bunlardan birisi Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın Sultan İkinci Abdülhamid için yazdığı şiirdir. Rıza Tevfik, Abdülhamid döneminde onun aleyhinde faaliyetler yürütmüş, devletin yıkılışından sonra da pişmanlığını "Sultan Abdülhamid Han'ın Ruhâniyetinden İstimdât" adlı şiiriyle ifade etmiştir. Padişahın haklılığını anlayan şair, "Nerdesin şevketlim, Sultan Hâmid Han?" diyerek onun devrine olan özlemini ifade eder. Şiirinin sonunda da milletin içinde bulunduğu durumun kurtuluş reçetesinin yine Abdülhamid Han'da olduğunu ve onun öbür âlemden dahi yardımının gelebileceğini şöyle belirtir:

*Lâkin sen sultânım gavs-ı ekbersin
Âhiretten bile himmet eylersin,
Çok çekti şu millet murada ersin
Şefâat kıl şâhım mededhâhuna.* (Bölükbaşı, 2005: 190).

İkinci Abdülhamid, devrinde birçok edebiyatçı tarafından tenkit edilmiştir. Fakat daha sonra tıpkı Rıza Tevfik'in yaptığı gibi pişmanlıklarını dile getirmişlerdir. Mehmet Âkif Ersoy ve Tevfik Fikret'le birlikte pişmanlık şiiri yazan bir diğer şair Süleyman Nazif'tir. Nazif, Sultan'a karşı pişmanlığını şu şiirle dile getirmiştir:

*"Padişahım gelmemişken yada biz,
İşte geldik senden istimdada biz,
Öldürürler başlasak feryada biz,
Hasret olduk eski istibdada biz.
Dem-be-dem coşmakta fakr u ihtiyaç,
Her ocak sönmüş ve susmuş, millet aç.
Memleket matemde, öksüz taht u taç,
Hasret olduk eski istibdada biz."* (Kandemir, 2013: 207).

Devlet büyükleri için kaleme alınan mersiyelerden birisi de Necip Fazıl Kısakürek tarafından yazılan "Zeybeğin Ölümü" adlı şiirdir. Necip Fazıl, bu şiiri Adnan Menderes için kaleme almıştır. Adnan Menderes, 1950-1960 yılları arasında başbakanlık görevinde bulunmuş, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesinde tutuklanmış 17 Eylül 1961'de İmralı'da idam edilmiştir. Onun idamı memlekette birçok kişide teessüre sebep olmuştur. Necip Fazıl, Adnan Menderes'e Aydınli olması münasebetiyle "Zeybek" adını vermiş ve onun idamına üzüntüsünü bu şiirinde dile getirmiştir:

*Öldü mü? Çatlarım yine inanmam!
Diriye yanarım ölüye yanmam!*

*Zeybek kaybolduysa bunca kayıp ne?
Tesbihi dökülmüş aranır nine
Balonu yok ağlar çocuk haline*

*Zeybeğim; dünyayı aldın götürdün
Bir öldün beni de binbir öldürdün!* (Kısakürek, 2005: 389).

C. Bir Akrabanın Kaybedilmesi Üzerine Yazılan Mersiyeleer

İnsanoğlu için hayatta kabullenilmesi en zor olaylardan birisi bir yakınının ölümüdür. Ölümün mutlaklığı herkes tarafından bilinmesine rağmen onun kabullenilmesi hiç de kolay olmamaktadır. İnsan, en çok bir akrabasının, özellikle de anne-baba, kardeş ve evladının ölümüne üzülür. Bu üzüntü her insanoğlu tarafından yaşanmasına rağmen birçok edebiyatçı bunu yazıya dökmüştür ve edebiyatımızda en fazla mersiye şiiri şairlerin vefat eden yakınları için yazmış olduklarıdır. Bunlardan birisi Abdülhak Hâmid'in "Makber" şiiridir.

Hâmid, edebiyatımızda ölüm temasını en çok işleyen şairlerden birisidir. Ölüm, onun şiirlerinde farklı bir yapı kazanır. Önceki eserlerinde zaten ölüm temasını ele alan şair, eşinin vefatıyla bu olayı bizzat yaşar ve temi müstakil olarak işler (Çalışkan, 2005: 144).

Hâmid'in eşi Fatma Hanım verem hastasıdır ve Hâmid'in Hindistan elçiliği sırasında bu rahatsızlığı iyice artar. Her fırsatta memleketinde ölmek istediğini dile getiren eşinin bu dileğini gerçekleştirmek için Hâmid onu yurda getirmeye karar verir. 1885'te Hindistan'dan vapurla yola çıkarlar. Beyrut'a gelirler. Yolculuk hasta kadını büsbütün sarsar. O sırada Hâmid'in ağabeyi Abdülhâlik Nasûhî Bey Beyrut valisidir. Beyrut'a varışlarından iki gün sonra 21 Nisan 1885 tarihinde Fatma Hanım Nasûhî Bey'in evinde hayata gözlerini yumar. Hâmid, bu ölümden çok etkilenir ve sekizer mısralık 294 kıt'adan oluşan "Makber"i kaleme alır. Bu şiirde "hem Fatma Hanım'ın hastalığı, ölümü hem de doğrudan doğruya ölümle ilgili kıt'alar bulunur. Fatma Hanım'la ilgili olanlar yeni tarzda bir mersiye görünümündeyken, ölümle ilgili kıtalarda dinî, tasavvufî, felsefî birtakım meseleler irdelenir; yer yer Allah'a ve hilKate isyan eder, sonunda kadere boyun eğer." (Halman, 2007: 73).

Konu olarak klasik mersiye geleneğinin hâkim olduğu "Makber", hem şekil hem de içerik bakımından edebiyatımıza yenilik getirmiştir. Hâmid, yer yer klasik dönemde ölümün teslimiyet olarak ele alınışının dışına çıkarak Yaratıcı'ya isyan noktasına varan ifadeler kullanır. Onun edebiyat tarihimiz içindeki yerini belirtmek için Tanpınar şu ifadeyi kullanır: 'Makber', Türk

şiiirinin bir tarafında daima kendini duyuracak büyük bir ürpermedir. (Tanpınar, 2001: 547).

Hayatı boyunca en yakınlarının ölümüne şahit olmuş edebiyatçılarımızdan birisi de Recâizâde Mahmut Ekrem'dir. Mahmut Ekrem'in Fatma Pirâye, Emced, Nijat ve Ercüment isminde dört çocuğu olmuştur. Evliliğinin ikinci yılında dünyaya gelen Pirâye doğum sırasında vefat eder. Ekrem Bey, Pirâye için "Tahassür" şiiirini yazar. İlk oğlu Emced bir kaza sonucu bir buçuk yaşında yatağa mahkûm olarak hayatı boyunca hiç konuşmadan yirmi yaşında vefat eder. İkinci oğlu Nijat, yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak 1900 yılı kışının son günlerinde, on dört yaşında hayata veda eder ve Kandilli Kabristanı'na defnedilir. Nijat'ın ölümü başta babası Mahmut Ekrem olmak üzere bütün aileyi yasa boğar (Parlatır, 1988:411). Nijat'ın ölümünden sonra Ekrem, tam bir inziva hayatı yaşar. Bütün bu yaşadığı acılar, Ekrem'i ağlayan, ince ruhlu bir "mersiye şiiiri" yapar. Şiiirlerinde sık sık, "varlık, ölüm, dünya ve hayat" gibi metafizik problemlere değinmesinin ana sebeplerinden biri, bu acılardır (Çetin, 2012: 56). Şairin, "Tahassür", "Ah Nijat" ve "Şevki Yok" gibi mersiye şiiirleri içinde en tanınmış "Ah Nijat"tır. Şair, bu şiiirinde oğlunun ardından maruz kaldığı hayatı dile getirir. O, oğlunun ardından "dağda, kırdı rast getirdiği derelere gözyaşlarını akıtarak çağlamakta, yollardaki ufak ufak izlere onun diye bakıp bakıp ağlamaktadır" ve bu ayrılığa daha fazla dayanamayacağını düşünerek Nijat'tan kendisini de bulunduğu yere almasını dilemektedir:

*Bu ayrılık bana yaman geldi pek,
Ruhum hasta, kırık kolum kanadım.
Ya gel bana, ya oraya beni çek
Gözüm nûru, oğulcuğum, Nijat'ım!* (Sazyek, 2014: 184).

Oğluna olan sevgisini bu kadar samimi ifade eden Ekrem, vefatından önce de na'sının Nijat'ın kabrinin yanına defnedilmesini vasiyet eder ve 1914'te vefat ettiğinde vasiyeti yerine getirilir.

Tanzimat döneminde bir yakınının ölümü üzerine şiiir yazan şairlerinden birisi de Âkif Paşa'dır. Onun, torununun ölümü üzerine yazdığı "Mersiye" âdeta bir çığlık gibidir (Erol, 2005: 32). Şair, bu mersiye ile klasik anlayışın ölüm sonrasını pek sorgulamayan tavrının dışına çıkar. Torununun küçük yaşta ölümünden dolayı ölümü ve sonrasını sorgulamaya girişir. Yer yer mezarlık âleminin içine eğilerek realist bir bakışla orada gördüklerini şiiirin dünyasına taşır (Aydemir, 2013: 237). Âkif Paşa, torununu hiçbir zaman unutamayacağını belirterek onun öpmeye kıyamadığı teninin ve nazik bedeninin uğradığı değişimi sorgulamaya başlar. Şiiir, cesedin geçirdiği değişimlerin şairin iç dünyasında yarattığı büyük ıstırabı ifade eder:

*Tagayyürler gelip cism-i semîne
Döküldü mü siyah ebrû cebîne*

*Sırma saçlar yayıldı mı zemîne
Dağıldı mı kokladığım sünbüller
Feleğin kînesi yerin buldu mu
Gül yanağın reng-i rûyun soldu mu
Acaba çürüyüp toprak oldu mu
Öpüp kokladığım o pamuk eller (Âkif Paşa, 1997: 164).*

Ümit Yaşar Oğuzcan, kendisini aşk şairi olarak tanımlar. 1962 yılında *Varlık* dergisine verdiği bir röportajında şöyle der: “*Aşk şairi olarak tanındım, hep böyle kalmak isterim. Bu konuda şiirlerimde çok şey söyledim. Daha da söyleyeceğim. Aşk şairiyim, fakat sevmekten sevilmeye vakit bulamadım. Karşılıklı sevenlerin değil, sevip de seilmeyenlerin şiirini yazdım. Aşkın karşılık beklemeden sevmek olduğuna inanıyorum.*” (Doğan, 2003: 75). Buna rağmen Oğuzcan ölüm üzerine de birçok şiir yazmıştır. O, hayatı boyunca yirmi dört kez intihara teşebbüs etmiş, oğlu Vedat da 1973 yılında kendini Galata Kulesi’nden atarak intihar etmiştir (Ecehan, 2012: 22). Oğlunun intiharından sonra Oğuzcan isyan, çaresizlik, umutsuzluk içindedir. Çünkü onun için Vedat’sız yaşamak çok zordur:

*“Gittin... Bize gündün güne tatsız yaşamak
Olmaz! Kuş olup böyle kanatsız yaşamak
Ölmekten acıymış meğer evlat acısı
Yarabbi! Ne zor böyle Vedat’sız yaşamak.” (Oğuzcan, 2001: 84).*

Oğuzcan, oğlu Vedat’ın ölümünden sonra onun adına birçok şiir yazmakla birlikte, özellikle iki şiirde bu intihardan duyduğu üzüntüyü dile getirir. Bunlardan birisi “Galata Kulesi”, diğeri de “Oğluma Ağıt” başlığını taşır. “Galata Kulesi”nde şair, oğlunun intihar ettiği günü anlatır. 6 Haziran 1973’te ‘her günkü gibi gülerek evden çıkan’ oğlunun o ‘pırl pırl yaz gününde’ kendini boşluğa bıraktığını belirtir:

*6 Haziran 1973
Pırl pırl bir yaz günüydü.
Aydınlıktı, güzeldi dünya.
Bir adam düştü o gün Galata Kulesi'nden
Kendini bir anda bıraktı boşluğa.
Ömrünün baharında
Bütün umutlarıyla birlikte
Paramparça oldu
Bir adam düştü Galata Kulesi'nden
Bu adam benim oğlumdu. (Oğuzcan, 2014: 461).*

Oğuzcan, “Oğluma Ağıt” isimli şiirinde de oğlunun ölümünden duyduğu hüznü dile getirir. Vedat’ın ölümünden sonra yaşamının kendisine acı verdiğini belirterek, oğlunun bir kuş gibi bu âlemden uçup gittiğini ve onun ölümünün sadece dostları değil düşmanları da ağlattığını belirtir:

*Senin yerin mezar değil
Bu dert kalbe sığar değil
Oğul! Yalnız dostlar değil
Düşman ağlar Vedat diye. (Oğuzcan, 2014: 463).*

Oğlunun ölümünün ardından adeta hayatın kendisi için yaşanamaz hale geldiğini belirten Oğuzcan, bir baba için evlat acısının meydana getirdiği zorluğu da göstermektedir:

*Canım ciğerimden taşar,
Ayağım ardından koşar,
Sensiz Ümit nasıl yaşar,
Her an ağlar Vedat diye.
Kader bana attı pençe,
Dünyam oldu paramparça,
Düşündükçe varoldukça
Baban ağlar Vedat diye. (Oğuzcan, 2014: 463).*

Oğlu için mersiye yazan şairlerden birisi de Samih Rifat’tır. Şair, yazar, gazeteci, vali, milletvekili, müzisyen, ilk Türk Dil Kurumu başkanı olan Sâmih Rifat aynı zamanda şair Oktay Rifat Horozcu’nun da babasıdır (Acehan, 2012: 21). Oktay Rifat’ın abisi, Hatif 1927’ yılında, 29 yaşında vereme yakalanarak vefat eder. Samih Rifat bu ölümden çok etkilenerek oğlu için “Onun Sazı” şiirini yazar. Şair bu şiirde evladını kaybeden annenin duygu düşüncelerini ele almış ve onun, evladının hatıralarını kendisine avuntu yaptığını belirtmiştir. Oğlunun sağlığında dikmiş olduğu çam ağacının yanına her akşam gelerek ağıt yakan annesi bir taraftan da Hatif’in çam dalında asılı duran tamburunun sesini dinlemektedir. Tambur çıkardığı sesle adeta annenin ağıdına eşlik etmektedir:

*Oğlunun diktiği fidan bir dalmış
Büyümüş yeşermiş dal budak salmış
Sazı bir dalında asılı kalmış.
Kırık tellerine vurdukça rüzgâr
Saz ağlar, zavallı anacık ağlar. (S. Rifat, 2010: 67).*

Vefat eden yakın akrabalarından birisine mersiye yazan bir diğer şair de Nurullah Genç’tir. Genç, 2006 yılında vefat etmiş olan babası için çeşitli şiirler yazar. Bunlardan “Babalar Güzeline Mersiye” ve “Babası Ölünce Şairin” başlığı

taşıyanlar ölüm hüznünü en canlı şekilde dile getirirler. Şair, “Babası Ölünce Şairin” adlı şiirinde babasını ve onun ardından kendi hâlini şöyle anlatır:

*Ömrünce dünya için ne şikâyet, ne bir âh
Peygamber çiçekleri kokan yolcu: Seyfullah
Bir ömür kutlu bahçelerde gezinip durdu
Yüreğimi sonsuzluğun rengiyle doldurdu
Gidince, çöktü birden muhayyel saraylarım
İntizara gömülecek günlerim, aylarım
Sesinin yankısı var hâlâ kulaklarımda
Sevdiği sözler kıvranıyor dudaklarımda
Hasret yakacak yurdumu yıllar yılı artık
Emanetini bir gül gibi kabrine bıraktık (Genç, 2014: 87).*

“Babalar Güzeline Mersiye” şiirinde de şair, babasının meziyetlerini över, onun ‘muhabbet fedaisi, yiğit, cihangir soylu’ birisi olduğunu ve ölümünden dolayı ‘sokağın, şehrin, ülkenin’ garip kaldığını belirtir:

*Gittin; dünya bir kafes, devâ mahpus, söz ketum
Gittin; çekildi suyu can nehrinin; kaldı kum
Doruklarda baharın, derinde servi boylu
Muhabbet fedaisi, yiğit, cihangir soylu
Göklere yönelirdin gece gündüz, susardın
Zamana defineler verip mekânı sardın*

*Sokak garip; münzevi bir rüyada şimdi ev
Hicrana varan yolun her köşesinde serap
Şehir şehir ürperiş, ülke ülke ıstırap (Genç, 2014: 79).*

D. Bir Dostun Kaybedilmesi Üzerine Yazılan Mersiyeler

Edebiyatımızda yakın arkadaş ve dostlarının ölümü üzerine mersiyeler yazan şairler de vardır. Bunlardan birisi Mehmet Âkif Ersoy’dur. Âkif’in mersiye şiirlerinden ilki “Bir Mersiye” başlığını taşır. Şiir, “Henüz on dokuz yirmi yaşlarında iken bu cihân-ı zulmete vedâ ederek âlem-i nûrânîr-ı didâra yükselen yâr-i cânım Hilmi hakkında” açıklamasıyla başlar. (Ersoy, 2010: 110). Farklı nazım şekli ve vezne sahip iki bölüm hâlinde yazılmış olan bu şiirin ilk bölümünde Âkif, kaybettiği dostunun insanî niteliklerini, ikinci bölümde ise bu ölümden duyduğu acıyı ve kapıldığı yalnızlık duygusunu anlatmıştır (Gökçek, 2005: 125). Âkif’in yazmış olduğu ikinci mersiye “Merhum İbrahim Bey” başlıklı manzumesidir. Bu şiirde de kaybedilen bir dostun ardından duyulan derin üzüntü dile getirilmektedir. Şiirin başında verilen bilgiye göre İbrahim Bey “tabâbet-i baytariye ulemâsındandır, hâk-i pâki, Şark’ın yetiştirdiği

nevâdir-i irfân ü fazîletin biridir: Merhûmu yakından tanıyanlar dört sene evvelki fecâ-i irtihâlinin millet için ne elîm ziyâ', hükümet için ne azîm bir hacâlet olduğunu teslimde tereddüt etmezler. Şark'ın, Garb'ın bedâyi-i ilm ü fennini toplayıp hafızasına doldurmuş; mahfûzâtını muhâkemâtiyle, meşhûdâtıyla şâyân-ı hayret bir sûrette tevsî' etmiş; Şark'ın her tarafını defeât ile dolaşmış; Garb'ın en medenî memâlikini görmüş, gezmiş; elsine-i Şarkıyeyi edebiyâtiyle bilir; Fransız, Rus lisanlarını hakkıyla öğrenmiş” birisidir. (Ersoy, 2010: 67). Tıpkı “Bir Mersiye” şiiri gibi bu şiir de farklı nazım şekli ve farklı vezinle düzenlenmiş iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde İbrahim Bey'in genç yaşta ölümü üzerinde durulmuş, onun fazilet ve meziyetleri anlatılmıştır. İkinci bölümde ise Âkif, arkadaşının ölümü üzerine kendi duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.

Âkif, ölüm konusunu sık sık işleyen Abdülhak Hâmid gibi mersiyelerinde ölümün metafizik boyutunu sorgulamaz. Çünkü onun Hâmid'den farklı olarak sağlam bir inancı vardır ve bu sayede ölümü sorgulamak yerine kavuşmayı arzulanan bir haslet olarak ele alır. Bu yüzden İbrahim Bey de dünyada iken sürekli Allah'a kavuşma arzusuyla doludur (Gökçek, 2005: 131). Bu yüzden o, arzusuna ulaşmıştır ve şairin duyduğu üzüntü biraz da kendisinin hala bu “dâr-i imtihân”da yaşıyor olmasındandır:

*Bakmaz da bu dâr-ı ibtilâyâ
Rûhun can atardı i'tilâyâ;
En sonra o nûr-i arş pâye
Yükseldi civâr-ı Kibriyâ'ya...
Dem şimdi dem-i saâdetindir.
Ervâh, nedîm-i hazretindir.*

*Ey sen ki harîm-i Hakk'a mahrem
Oldun da yabancın oldu âlem;
Yâd eyliyecek misin ki bilmem
Dünyâ denilen bu sicn-i mâtem
Hâlâ bana dâr-ı imtihandır...
Kurtulmadım işte an bu andır! (Ersoy, 2010: 71).*

Mersiyeye örnek verebileceğimiz bir şiir de Orhan Veli Kanık'a aittir. “Kitabe-i Seng-i Mezar” başlığını taşıyan bu şiirinde şair, farklı bir ölüm algısı sunmuştur. O, ölümü sıradanlaştırır ve bu sıradanlığı da Süleyman Efendi için ‘uyandı, uyanamadı’ tarzında basit bir kabullenişle ifade eder. Ertan Örgen, bu şiirin ironiden kara mizaha bir kayış ve geleneksel mersiyenin sıradan adamın dünyasına uygulanışı olduğunu şöyle belirtir: Kitabe-i Seng-i Mezar, ölümü ironiden, kara mizaha kaydırır ve ölüm hayata ait bir bağışlanma hâline gelir. Bu şiir, güçlü bir geleneğe sahip mersiyenin sıradan adamın dünyasına uygulanışıyla acınma biçimine dönüşmüştür. Kendisi gibi öldüğü zaman dile

getirilen acı veya üzüntü de çok sıradandır. Onun için ne gök ağlar ne kuşlar inler (Örgen, 2008: 166). Şairin gözüyle anlatılan bu küçük adamdan geriye kalan da anonim bir duygudur. “Ölüm Allahın emri/ Ayrılık olmasaydı.” (Kanık, 1973: 121).

Orhan Veli'nin Süleyman Efendi'sini hatırlatan bir şiir de Turgut Uyar'ın “Mersiye”sidir. Uyar da herhangi bir olağanüstü meziyeti olmayan Hüsnü Efendi'nin ölümünü anlatır. Hüsnü Efendi bir devlet memurudur ve masasında sessiz sakin evrak kayıtları yaparak ömrünü geçirmiştir. Tek meziyeti “büyük bir vatansever” olmasıdır:

*Büyük bir vatanseverdi,
İnkılâplar yapamadı,
Binalar falan kuramadı gerçi.
Sessizce çalıştı masasında.
Evrak kaydetti.
Ve tevazu gösterdi halince.
Nihayet vadesi yetti.
-Ecelin sunduğu şerbeti içti-
Allah rahmet eylesin,
Hüsnü Efendi. (Uyar, 2014: 22).*

Turgut Uyar da Orhan Veli'nin yaptığı gibi “Allah rahmet eylesin Hüsnü Efendi” diyerek genel bir dua ile şiirini sonlandırır. Uyar'a göre ölüm, her canlı için “vadesi yettiği” zaman karşılaşıacağı mutlak sondur ve Hüseyin Efendi de bu sona ulaşmıştır. Şair, Hüseyin Efendi'nin ölümünü bir acınma hissiyle anlatır.

SONUÇ

Bir klasik edebiyat şiir türü olan mersiye, Yeni Türk Edebiyatında da varlığını devam ettirmiştir. Fakat Tanzimat'tan sonra hem şekli hem de fikri değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin şekli sebebi, artık Batı edebiyatlarının da etkisiyle edebiyatımızda yeni nazım tür ve şekillerinin kullanılmaya başlanmasıdır. Fikri sebebi ise, insanların ölüm fikri karşısında almış olduğu tavrın değişmesidir. Klasik edebiyatta dünyanın bir gurbet yeri olduğu fikrinden dolayı ölüm, Yaratıcı'ya kavuşma olarak ele alınmıştır ve mersiyelerde ölen kişinin meziyetlerine yer verilerek onun için dua edilmiştir. Fakat Tanzimat edebiyatından itibaren yazarlar, ölüm fikrini sorgulamaya başlamışlar ve bu sorgulama bazı yazarlarda isyan noktasına yaklaşmıştır. Fakat her şekilde mersiyeler en içten üzüntülerin yansımaları olmuştur.

Yeni Türk Edebiyatında mersiyeler genellikle sevilen bir devlet büyüğünün, yakın bir arkadaşın, bir akrabanın ölümü ve vatan toprakları için yazılmışlardır. Akriba için olanların çoğunluğu şairlerin vefat eden çocukları için yazdıklarıdır. Şairler, diğer insanlardan farklı olarak bu şiirlerde acılarını

şiire dökmüşler ve en güzel eserlerini vermişlerdir. Yaşam var olduğu sürece ölüm de var olacak ve kalbin teessürünü ifade eden mersiyele yazılmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

ACEHAN, Abdullah, (2012), “Yeni Türk Edebiyatı’nda Mersiyele Yaşayanlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5 Sayı 21 Bahar.

AKİF PAŞA, (1997), “Âkif Paşa Divançesi”, (Haz. M. A. Yekta Saraç-M. Fatih Andı), *İlmi Araştırmalar*, Sayı 4, İstanbul.

AKKUŞ, Metin, (2007), *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası / Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum.

AYDEMİR, Mustafa, (2013), "Tanzimat Dönemi Türk Şiirinde Ölüm Algısı", *Turkish Studies*, Volume 8/4 Spring 2013, p. 233-253, Ankara.

BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, (2005), *Serab-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

CANIM, Rıdvan, (1992), *Latîfî, Tezkiretü’ş-şuarâ ve Tabsiratü’n-nüzemâ*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

COŞKUN, Betül, (2007), "Süleyman Nazif Sürgünde Bir Gurbettede Şair", *Yağmur*, Temmuz-Ağustos-Eylül, Sayı 36.

ÇALIŞKAN, Adem, (2005), "Abdülhak Hâmid Tarhan’ın Makber’inden Bazı Bendlerin Tahlili", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 9 Sayı 22 Kış.

ÇETİN, Nurullah; GÜLENDAM, Ramazan; NARLI, Mehmet, (2012), "Tanzimat Edebiyatı", *Tanzimat’tan Bugüne Yeni Türk Edebiyatı Şiir Çözümlemeleri*, Kesit Yayınları, İstanbul.

DOĞAN, Âbide, (2003), "Ümit Yaşar Oğuzcan’ın Şiir Dünyası", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20 / Sayı 1.

EROL, Kemal, (2005), "Abdülhak Hamit’in Şiirlerinde Ölüm Tefekkürü ve Mezar Tasavvuru" *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 168.

ERSOY, Mehmet Âkif, (2010), *Safahat*, Hece Yayınları, Ankara.

GENÇ, Nurullah, (2014), *Rüveyda*, Timaş Yayınları, İstanbul.

GÖKÇEK, Fazıl, (2005), *Mehmet Âkif’in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

GÖVSA, İbrahim Alâattin, (1933), *Süleyman Nazif-Hayatı, Kitapları, Mektupları, Fıkraları ve Nükteleri*, Suhulet Kütüphanesi.

HALMAN, Talat Sait, (2007), *Yeni Türk Edebiyatı*, C.3, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İSEN, Mustafa (2004). “Mersiye”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, TDV Yayınları, İstanbul.

KANDEMİR, Feridun, (2013), *Rıza Tevfik’in İtirafları*, Yağmur Yayınevi, İstanbul.

KANIK, Orhan Veli, (1973), *Bütün Şiirleri*, Varlık Yayınları, İstanbul.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, (2005), *Çile, Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

NAMIK KEMAL, (1868), "Hubbü'l Vatan Mine'l- İmân", *Hürriyet*, 29 Haziran.

OĞUZCAN, Ümit Yaşar, (2001), *Yüzyıl Yanarım Yanmayı Öğrendimse,-Rubailer, Dörtlükler-*, Özgür Yayınları, İstanbul.

OĞUZCAN, Ümit Yaşar, (2014), *Şiir Denizi 2*, Everest Yayınları, İstanbul.

ÖRGEN, Ertan, (2008), "1940 Sonrası Türk Şiirinde Ölüm", *TÜBAR*, Sayı 24, Güz.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, (1971), *Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü*, Arkin Kitabevi, İstanbul.

PALA, İskender ,(2008), *Divan Edebiyatı*, Kapı Yayınları, İstanbul.

PARLATIR, İsmail, (1988), "Recâizâde Mahmut Ekrem", *Büyük Türk Klasikleri*, C.8, Ötüken Yayınları, İstanbul.

PARLATIR, İsmail, (1992), *Türk Şiiri Özel Sayısı IV Çağdaş Türk Şiiri, Türk Dili*, TDK Yayınları, Sayı 481-482.

PARLATIR, İsmail, (2011), *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

SAMİH RİFAT, (2010), *Çocuğu Anlat Bana/Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

SAZYEK, Hakan, (2014), *Recâizâde Mahmut Ekrem Bütün Eserleri 1: Nijad Ekrem ve Tefekkür*, Umuttepe Yayınları, İstanbul.

SERDENGECİTİ, Osman Yüksel, (2011), *Serdengeçti 2*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.

SÜLEYMAN NAZİF, (1924), *Malta Geceleri*, Yeni Matbaa, İstanbul.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, (2001), *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

UYAR, Turgut, (2014), *Büyük Saat*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.